

CENZURA - MECANISM CE ÎMPIEDICĂ EXERCITAREA EFECTIVĂ A DREPTULUI FUNDAMENTAL LA LIBERTATEA CREAȚIEI SAU MECANISM NECESAR ÎNTR-O SOCIETATE DEMOCRATICĂ

CENSORSHIP – MECHANISM THAT PREVENTS THE EFFECTIVE EXERCISE OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO FREEDOM OF CREATION OR A NECESSARY MECHANISM IN A DEMOCRATIC SOCIETY

CZU: 342.732:070.13:316.3

Daniel SECHER¹

ABSTRACT. *The present study is carried out in order to define concept of censorship and the necessity of this institution in a democratic society. It is also necessary to establish the link between censorship and creative freedom as a fundamental right.*

Finally, we propose to answer to the question – is censorship a mechanism that prevents the effective exercise of the right to freedom of creation or a necessary mechanism in a democratic society?

Keywords: *freedom of creation, censorship, democratic society etc.*

REZUMAT. *Prezentul studiu este realizat în scopul definirii conceptului de cenzură și necesitatea acestei instituții într-o societate democratică. De asemenea, se impune necesitatea stabilirii legăturii dintre cenzură și libertatea creației ca drept fundamental.*

Într-un final ne propunem să dăm răspuns la întrebarea – cenzura reprezintă un mecanism ce împiedică exercitarea efectivă a dreptului fundamental la libertatea creației sau mecanism necesar într-o societate democratică?

Cuvinte-cheie: *libertatea creației, cenzura, societate democratică ș.a.*

Într-o societate democratică respectarea exercitării drepturilor fundamentale ale omului este o chestiune fundamentală. Totuși, în anumite circumstanțe se poate pune problema restrângerii acestora dacă astfel se aduce atingere altor valori democratice. Printre drepturile fundamentale indispensabil persoanei îl reprezintă dreptul la libertatea creației. Orice formă de cenzură a libertății creației este o restricție în exercitarea acesteia.

Așadar, pentru a atinge scopul acestui studiu de la început o să definim conceptul de cenzură. Conceptul de cenzură a fost tratat de mulți gânditori care au acordat mai multe semnificații, exemple de cenzură existând în diferite perioade ale istoriei.

¹ Daniel SECHER, Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Școala doctorală științe juridice, e-mail: daniel.secher@yahoo.com, ORCID : 0000-0001-6282-7925

Termenul de *cenzură* provine de la latinescul *censere* care înseamnă estimare sau *evaluare*. În Roma Antică *cenzorul* era un magistrat a căror funcție era de înregistrare a cetățenilor și proprietăților lor care au fost extinse foarte mult pentru a include supravegherea listelor senatoriale și a conduitei morale [1].

Asociația Americană de Biblioteci definește *cenzura* ca o schimbare a statutului de acces al materialului în funcție de conținutul lucrării, realizată de o autoritate a guvernării sau de reprezentanții acesteia. Astfel de modificări includ excluderea, restricția, eliminarea sau schimbări ale vârstei/nivelului de clasă [2].

Potrivit opiniei autorilor Prebor și Gordon prin *cenzură* se înțelege „o acțiune realizată pentru a interzice accesul la cărți sau informație deoarece conținutul lor este considerat periculos și dăunător cititorilor” [3, p.28].

Autorul Moody consideră că *cenzura* reprezintă acele acțiuni care în mod semnificativ restricționează accesul la informație” [4, p.138].

Knox descrie *cenzura* ca pe un amalgam de practici care includ redactarea unui text într-un document, tăierea paginilor dintr-o carte sau respingerea accesului la materiale”. Tot acesta, privește *cenzura* ca pe ceva pasiv atunci când o instituție stătea alege să nu achiziționeze materiale de teamă să nu provoace contraverse sau, ceva activ, care implică eliminarea cărților de pe rafturile bibliotecilor sau filtrarea site-urilor web de pe calculatoarele bibliotecii [5, p.741].

Suplimentar, potrivit autorului McMenemy, *cenzura* poate îmbrăca diferite forme, de la presiunea de a nu achiziționa un material sau un anumit subiect de la un autor concret, companii deschise ale guvernelor, grupuri de interes special sau indivizi din cadrul unei comunități care își doresc propriul punct de vedere moral a fi în frunte [6, p.341].

În opinia autorului Gurin C., prin *cenzură* se înțelege obligativitatea de a coordona și a primi aprobare asupra rezultatelor creației cu persoane oficiale, organe ale puterii de stat sau alte persoane. Prin același termen se înțelege și interdicția de a da publicității astfel de materiale sau părți distincte ale acestora. *Cenzura* este interzisă sub toate formele, indiferent că provine de la organe ale puterii de stat, de la autorități politico-administrative, de la asociații obștești, grupuri sociale etc. [7, p.146].

Conform Dex-ului prin *cenzura* se înțelege a aplica *cenzura*; a exercita un control asupra moravurilor; a opri, a interzice o publicație; cercetare de către o persoană care are sau își ia un drept de control al scrisului cuiva destinat tipăririi, spre a opri de la publicare părțile considerate primejdioase [8].

În ceea ce privește legislația națională, vom porni de la prevederile constituționale, deși Constituția Republicii Moldova nu prevede o definiție a conceptului de *cenzură*. Partea a doua alin. (1) al art. 33 din Constituția Republicii Moldova, prevede că „*Creația nu este supusă cenzurii*” [9].

O noțiune legală o găsim în Legea nr. 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare la art. 2 *cenzura* este definită ca „denaturarea nejustificată a materi-

alului jurnalistic sau interzicerea nejustificată de a răspândi anumite informații de către conducerea mass-mediei; orice manifestare a autorităților publice sau a persoanelor care exercită funcții publice de ingerință în activitatea editorială a mass-mediei sau a angajaților acesteia ori de împiedicare a tirajării sau a răspândirii informației.” În legea menționată pot fi identificate și alte dispoziții relevante cu privire la cenzură. (la art. 5 alin. (1)) Cenzura este interzisă; (art. 5 alin. (4)) prevede că nu constituie cenzură obligația impusă de instanța de judecată prin hotărâre definitivă de a răspândi sau de a nu răspândi o informație, precum și obligația impusă prin lege de a răspândi o anumită informație [10].

Trebuie să subliniem și Legea nr. 939 din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială, [11] care la art. 2 definește activitatea editorială care „reprezintă totalitatea activităților editurii (organizatorice, de creație, economice) și constă în pregătirea pentru tipar, tipărirea și difuzarea diverselor genuri de tipărituri: cărți, ziare, reviste, note, calendare, ediții de artă etc.” Art. 3 al aceleiași legi prevede că „Activitatea editorială are drept scop: b) crearea de posibilități pentru afirmarea cetățenilor în calitate de autori, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială; c) asigurarea dreptului la libertatea gândirii și a cuvântului, la exprimarea liberă a opiniilor și convingerilor; d) contribuirea la dezvoltarea național-culturală a poporului prin majorarea considerabilă a tirajului și volumului edițiilor, prin extinderea tematică a producției de carte; etc.” Normele legale citate vin în opoziție cu termenul de *cenzură*. Prin cenzură s-ar lipsi cetățenii de posibilitatea de a avea calitate de autori, de a-și exprima fără careva rețineri gândurile, convingerile.

Sintetizând cele expuse, remarcăm că cenzura este un concept foarte complex și reprezintă puterea de control asupra conținutului și a diseminării informațiilor, tipăriturilor, filmelor, muzicii, televiziunii, teatrului, radioului, picturilor, benzilor desenate, jocurilor video, site-urilor web etc. de către o autoritate, în scopul de a limita sau a preveni răspândirea materialelor sau ideilor considerate a fi de nedorit.

Având în vedere definiția cenzurii expusă de autori nominalizați precum și prevederile legale, constatăm că conceptului de cenzură i se acordă o atenție deosebită, mai mult ca atât, rezultatele libertății creației nu pot fi supuse cenzurii.

Cenzura este periculoasă pentru libertatea creației. Însă se pune problema dacă ar trebuie să existe unele excepții? Răspunsul la această întrebare o să încercăm să îl oferim prin prezentarea unor exemple.

Așadar, dacă prin realizarea și publicarea unor creații artistice sau științifice s-ar aduce atingere demnității, onoarei unor persoane, s-ar chema la ură, violență, lipsă de respect față de o anumită religie sau un sistem de credințe, la discriminări bazate pe criterii de vârstă, sex, opinii, educație, apartenență politică ș.a., sau s-ar promova relațiile netradiționale care distrug conceptul de familie, propaganda homosexualității în rândul adolescenților, pornografie infantilă, jigniri în adresa

populației unui stat, promovarea consumului de droguri, suicidul, separatismul ș.a., am putea vorbi despre prescrierea unor limitări.

În prezent, un loc aparte îl ocupă defăimarea religiei prin creații artistice, și anume imagini sau muzică, ironizarea unor figuri religioase, simboluri religioase, scoaterea în evidență a puterii, bogățiilor liderilor religioși, criticarea extremismului religios. Prin urmare, se aduce o insultă la adresa sentimentelor religioase care incită la ură religioasă. Aceste fapte pot trezi nemulțumiri a unei comunități. Ne amintim consecințele acțiunii de satirizare a islamului și a profetului Mahomed care a atras în Franța cel mai feroce atac terorist din ultimele două secole, în care ținta atacului a fost redacția revistei satirice Charlie Hebdo, prin publicarea a unor caricaturi cu Mohamed [12].

Relevant contextului este cauză din Jurisprudența Curții europene a drepturilor omului, și anume cauza I.A. împotriva Turciei [13], în speță reclamantul cetățean al Turciei a publicat o nuvelă scrisă de către Abdullah Riza intitulată „Frazele interzise”. Cartea conține viziunea autorului asupra problemele filosofice și religioase într-o manieră nuvelistică.

Reclamantul a fost acuzat de către autorități pentru blasfemie împotriva religiei, profet și cartea sfântă pentru publicarea acestei cărți.

Conținutul cărții a fost supus unei expertize, și s-a constatat că autorul critică credințele, ideile, tradițiile și modul de viață a societății turcești, prin adoptarea unui punct de vedere independent și nonconformist referitor la lideri, gânditori, oameni de știință. Un punct de vedere bazat pe materialism și pozitivism, care duce spre ateism și renunță credința și descoperirea divină.

Opiniile filosofice a autorului mai conțin un element sigur de umilință și discreditare vizavi de religie, profet și credința în Dumnezeu referitoare la islam. În opinia autorului credințele și opiniile religioase sunt niște simple obscurități. Autorul mai descrie credințele religioase ca un miraj de deșert, o idee primitivă, și practicile religioase ca primitivismul vieții de deșert.

În raport, s-a făcut trimitere și la pasaje din carte, cum ar fi „Mohammed nu a interzis relațiile sexuale cu o persoană moartă sau cu un animal viu”, „Priviți la inegalitatea și incoerența din Coran”, „Mesagerul lui Dumnezeu și a întrerupt rapid raportul sexual după cină și înainte de rugăciune”, „toate credințele și religiile nu sunt nimic mai mult decât niște performanțe....”.

Reclamantul s-a plâns la Curte că condamnarea sa a dus la încălcarea dreptului la libertatea de exprimare garantat de art. 10 al Convenției.

Guvernul Turciei a subliniat că condamnarea este o necesitate socială deoarece cartea conține un atac abuziv în adresa religiei, în particular la islam, și insulta sentimentele religioase.

Curtea a abordat problema din perspectiva necesității interferenței într-o societate democratică. Curtea a statuat că libertatea de exprimare constituie un element esențial într-o societate democratică și creează condiții pentru pro-

gres și satisfacție individuală. Art. 10 alin. (2) al Convenției nu se aplică doar informațiilor sau ideilor care sunt favorabil primite sau considerate ca inofensive, sau cu indiferență dar și acelor care offensează, atacă sau deranjează.

Cu privire la atacurile asupra religiei Statele Contractante au o marjă de apreciere când reglementează libertatea de exprimare. Statul poate lua măsuri pentru a reprima anumite forme de comportament, incluzând comunicarea de informații și idei, apreciate incompatibile cu respectul față de libertatea de gândire, conștiință sau religie.

Curtea a constatat că acei care aleg să exerseze libertatea de a-și manifesta religia sa, indiferent dacă sunt membri unei majorități sau minorități, nu pot aștepta să fie exceptați de la critică. Ei trebuie să tolereze și să accepte respingerea de către alții care au alte credințe religioase chiar și promovarea de către alții o doctrină ostilă religiei pe care o au.

Prezenta cauză nu se referă doar la comentarii care offensează sau șochează, dar este un atac abuziv la adresa profetului islamului. Curtea a constatat că chiar dacă există o anumită toleranță față de critică adusă religiei, din partea societății turcești, credincioșii se pot simți ofensați de următorul pasaj „Muhammad nu a interzis relațiile sexuale cu o persoană moartă sau cu un animal viu”, „Mesagerul lui Dumnezeu și a întrerupt rapid raportul sexual după cină și înainte de rugăciune”.

Curtea a constatat că nu există o violare a art. 10 al Convenției.

Observăm că libertatea de exprimare care s-a realizat prin publicarea acelei creații ce vine să insulte religia, ridică anumite probleme specifice privitoare la libertatea de exprimare și creație, pe de o parte, și apărarea sentimentelor religioase individuale sau colective, pe de altă parte. Curtea recunoaște libertatea de exprimare ca un drept esențial, și remarcă necesitatea protejării sentimentelor religioase ale populației turcești. Este absolut necesară într-o societate democratică prevenirea și sancționarea comiterii unor atacuri injurioase împotriva unor credințe religioase variabile în timp și în spațiu. Totuși, atunci când o creație artistică are un conținut care se exercită împotriva sentimentelor religioase ale altor persoane, autoritățile statale pot interveni pentru a sancționa o astfel de creație. Aprecierea când intervin sau nu, este dată de către autoritățile statului prin crearea unor mecanisme legale în legislațiile naționale. Or, de la stat la stat diferă atingerea admisibilă adusă dreptului la libertatea de exprimare și creație.

Astfel cenzura, care a fost întotdeauna o metodă de control a fluxului de informații și a ideilor cetățenilor, a ajuns să fie folosită și privită ca un instrument al represiei.

În prezent există oameni care cred că cenzura rămâne o metodă utilă de a proteja valorile societății [14, p.22].

Adesea se consideră în mod eronat, mai ales prin comparație cu societățile autoritare și cele totalitare, că în democrație cenzura nu există, aducând în discuție

fie principii democratice constituționale ca libertatea de exprimare fie diverse norme legislative ce interzic cenzura de orice fel. Asocierea cenzurii cu regimurile totalitare se face mult mai des, datorită naturii mult mai intruzive pe care o capătă, în acest caz cenzura nu doar limitează diseminarea informațiilor nedorite dar și intervine în procesul de creație, sfera profesională și viața personală a cetățenilor.

Există, astfel, forme de cenzură, care nu pot fi catalogate ca negative, servind la stabilitatea societății și respectării legii și care trebuie să fie examinate foarte atent pentru a le defini. În întreaga sa istorie, omul nu a reușit să creeze o formă funcțională de guvernare mai bună decât democrația, supraviețuirea ei în timp a dovedit acest lucru. Democrația nu este perfectă și cetățenii săi sunt conștienți de acest lucru, dar conform spiritului de conservare și pe principiul alegerii răului cel mai puțin rău, aceștia știu că alte regimuri au un potențial negativ mai mare.

Conform lui Judith Butler, cenzura este o formă productivă de putere: ea nu este doar privativă, dar și formativă. Cenzura caută să producă subiecți conform normelor explicite și implicite, iar la baza acestui proces stă regularizarea discursului. Aceasta din urmă, implică faptul că producția subiectului nu este strict legată de reglementarea discursului subiectului, ci mai degrabă la reglementarea domeniului social al discursului acceptat. Pentru a deveni un subiect înseamnă a fi supus la o serie de norme explicite și implicite care guvernează tipul de discurs care este acceptat drept „discurs de subiect” [15, p.250].

Cenzura a fost complementară creației din cele mai vechi timpuri. Încă de când o autoritate, de orice natură ar fi fost, a simțit că poziția sau măcar prestigiu li-ar putea fi afectate de un produs al gândirii omenești, s-a mobilizat pentru a împiedica acest fapt. Abordarea și mijloacele folosite în îndeplinirea acestei sarcini diferă după cum am arătat în funcție de cine este agentul cenzurator și nivelul de toleranță acceptat de ideologia lui.

Concluzii. Cenzura este un mecanism de control utilizat și în societățile democratice. Ținând cont de cele expuse, putem afirma cu certitudine că la moment regula generală este că libertatea creației nu poate fi supusă cenzurii. Derogări de la regula generală nu exista expres prevăzute în actele normative naționale. Totuși, dacă ar exista careva excepții suntem de părere că acestea s-ar face doar cu scopul de a proteja drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei. Nu putem enunța că libertatea creației ca drept fundamental nu poate fi cenzurată în anumite situații concrete.

Pe de altă parte, cenzura ca un mecanism de control poate fi utilizat atât cu intenții bune cât și cu rea-credință. În cazul în care prin cenzură se urmărește scopul de a lipsi societatea de adevăr, de a o manipula prin interzicerea producerii, difuzării unor creații științifice sau artistice, este cert faptul că în asemenea cazuri cenzura este un mecanism care împiedică exercitarea efectivă a dreptului la libertatea creației.

În măsura în care cenzura este aplicată cu scopul de a proteja societatea de unele creații științifice sau artistice (*de exemplu: articol științific despre confecționarea obiectelor explozive*) care dăunează și pot genera riscuri, pericole care se pot materializa, susținem necesitatea absolută a existenței instituției cenzurii într-o societate democratică pentru protejarea valorilor democratice.

Actualmente, nu există un act normativ care să reglementeze temeiurile, condițiile, procedura supunerii unui produs intelectual cenzurii. Acest mecanism trebuie să fie atât de riguros încât să nu permită careva abuzuri din partea subiecților cu drept de a-l pune în aplicare. Iar subiecții cu drept de sesizare ar trebui în primul rând să fie cetățenii.

Referințe bibliografice:

1. Censor. (1998). In Encyclopedia Britannica online. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/censor-ancient-Roman-official> (Accesat 15.12.2022).
2. American Library Association. (2016). Challenge support. Retrieved from <http://www.ala.org/tools/challengesupport> (Accesat 15.12.2022).
3. Prebor, G., & Gordon, D. (2015). Collection development and censorship in Torah studies libraries in Israel. *Collection Management*, 40(1).
4. Moody, K. (2005). Covert censorship in libraries: A discussion paper. *The Australian Library Journal*, 54(2), 138–147. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049670.2005.10721741> (Accesat 15.12.2022).
5. Knox, E. (2014). “The books will still be in the library”: Narrow definitions of censorship in the discourse of challengers. *Library Trends*, 62(4).
6. McMenemy, D. (2008). Selection and censorship: Librarians and their collections. *Library Review*, 57(5).
7. Corneliu Gurin, Ion Creangă și alții „Constituția Republicii Moldova: Comentariu”, Editura Arc, Chișinău 2009.
8. Dicționar explicativ al limbii române, <https://dexonline.ro/>, (Accesat 15.12.2022).
9. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12-08-1994. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (Accesat 16.08.2021).
10. Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.117-118/355 din 09.07.2010. Disponibil: Moldlex (Accesat 11.12.2022).
11. Legea cu privire la activitatea editorială, nr. 939 din 20.04.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 70-72/511 (Accesat 11.12.2022).

12. Charlie Hebdo, publicația care a ajuns ținta unui atentat sângeros după o istorie de ofense aduse lumii musulmane, <https://www.zf.ro/business-international/charlie-hebdo-publicatia-care-a-ajuns-tinta-unui-atentat-sangeros-dupa-o-istorie-de-ofense-aduse-lumii-musulmane-13753623> (Accesat 16.12.2012).
13. Cauza I.A. împotriva Turciei, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-70113%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-70113%22]}) (Accesat 16.11.2022).
14. Jean-Michel Ducomte, *La censure*, (Toulouse: Editions Milan, 2007).
15. Judith Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, (London: Routledge, 1997).